

De dag was nog héél jong toen de onzalige wekker met veel misbaar aanduidde dat we moesten opstaan. Je weet wel: de bus van Herman & Vandamme. Het was nog donker en een echt onchristelijk uur. De valies stond gereed maar ja, er is altijd nog iets te doen van “laatste minuut” en de klok tikte onverbiddelijk door. In de wagen naar Wevelgem commentarieerde de dochter nog de verkiezingsuitslag van de dag voordien zodat we nog een boompje konden opzetten en voor we het wisten stonden we bij de bussen, de groep in ogeschouw te nemen. De wolken waren grauw en dreigend doch onze bus droeg op de flank een zongebakken dame met een modieus bolhoedje en ze lachte ons uitgeslagen en zomers toe. Het was een bemoedigende uitdaging voor Fientje van het weerbericht. Een ietsje na tijd begon beweging te komen in het goed halfvol voertuig, zodat de benen in meer dan één richting konden gestrekt worden zonder het verstand op nul te zetten. Berlijn, hou je stevig, want we komen aan!

En hoe kon het anders? Zodra we Wallonië binnenreden was er nattigheid. Met onze stop te Barvaux, je weet wel, het restaurant gelegen juist na die heel hoge oeververbindende brug, was het dan ook water bij water, doch om 10 uur duikelden we weer de bus in. Gedaan met de dutjes want de gids was wakker geworden en schoot in gang. Aanvankelijk ietwat aarzelend en met langgerekte “euch’s” want de motor sputterde nog, doch eenmaal de nodige ochtendbochten genomen kwam hij onder druk. En hij had heel wat te vertellen. Veel toelichting zou hier uit den boze zijn, want ik hoorde hem maar af en toe, vooral als ik zelf even wakker schrok. Doch Aachen heeft warmwaterbronnen en de industriestad Wuppertal langs de Wupper een “hangende tram” van 100 jaar oud. Dat die tram een paar jaar terug naar beneden donderde was een menselijke fout. Had ik daar moeten hangen ik zou het die morgen waarschijnlijk niet beter gedaan hebben. Dan maar de richting Bremen genomen, met als unicum verkeerslichten bij een aftakking van de autostrade. Het moet kunnen en “wie doet er beter?”, zal die ingenieur gedacht hebben.

Duitsland, 875 km lang en 640 km breed, is met zijn 80 miljoen inwoners het grootst overgebleven deel van het Rijk van Keizer Karel. Het was uiteengevallen in een lappendeken van staatjes, prinsdommen en vrijheden. In 1815 keerde het tij met de Germaanse Confederatie. Otto von Bismarck gaf het leger van Napoleon III in 1871 een pak rammel bij de “Slag van Sedan” en hielp Willem I in het zadel. De vroegere 16 *Länder* werden herleid tot 9, en Berlijn is, als grootste hoofdstaf van Europa, een soort vrijstaat. Oef, het was 13 uur en na die zware historische kost tijd voor “*die gute suppe*”, met Belgische boterhammen voor de middagstop. Het was een soepje waar een vlieg niet kon in verdrinken want zelfs onze lepel wilde niet zakken. Met volhardende taaiheid en het zweet op het voorhoofd hebben ma en ik er ons doorgewerkt, maar het was hard labeur. Die Duitsers toch!

Om 17 uur was de laatste stop voorzien en we hadden ruim de tijd om het reservatieformulier van Ferdi in te vullen. Slechts de revue van *Friedrich Stadt Palast* lag boven onze financiële mogelijkheden en, wat kwaadsprekers ook mogen beweren, het was heus niet wegens die verwachte mooie vrouwen dat ma zei dat we die niet konden betalen,. Voor de rest was alles dik in orde. De gids schoot nog sporadisch in gang doch ik was urenlang verdiept in het hallucinerend verhaal “*Die Verwandlung*” van Franz Kafka en hoorde zijn baritonstem slechts heel in de verte. Op de heuvels stonden zowat overal eolische windmolens met hun drie armen te wenken dat het een lieve lust was, en af en toe stak er een in hulpeloze overgave de armen stokstijf in de lucht. Was er hier dan toch ergens een Don Quichotte aan de slag?

Het had gekund want we naderden Braunschweig, niet alleen beroemd voor zijn atomisch uurwerk dat de torenkerk klokken van Europa regelt, doch vooral ook voor zijn Tijl Uilenspiegel uit 1478. En met die weet je maar nooit. De bewolking was hoog en het landschap in alle toonladders groen, doch het regende niet. De toestand scheen trouwens te verbeteren naarmate het met de held uit mijn boek belabberder werd. En zo kwamen we langs Helmstedt en zijn bruinkoolindustrie, gelegen aan de “grensovergang zaliger” van West- naar Oost Duitsland. Het was de ultieme pauze.

Het monument van de twee in elkaar geklonken handen, een stuk “muur”, lange afdaken van “douane en Vopo’s”, het was een eindeloos verhaal van menselijke tragedie omhuld in oorverdovende stilte en toegedekt met de mantel der hereniging. Nu liep de weg door het vroegere Oost Duitsland en we hadden nog 190 km voor de boeg.

Het landschap was nog steeds heel groen en huizen merkte je haast niet op. Wel enorme in bloei staande koolzaadvelden waarvan het helle geel flikkerde als wiebelend bladgoud. Ook uitgestrekte pijnbossen, niet de klassieke Scandinavische sparren of dennen zoals wij die kennen, maar lange rechte bruinzwarte stammen met hoog bovenop een groen trosje naalden als een leuk regenschermje, zoals je die ook ziet in Portugal. Her en der fleurden een paar zilverberken het plaatje op. Je kon heel diep in het bos kijken want er was geen kreupelhout. En waar er ook maar enig reliëf was wenkte een groepje windmolens. Je kon er gewoon niet naast kijken. Na een tijdje liep de snelweg evenals het spoor op stelten. Schnaps gedronken? Neen, peilers voor het overstromingsgebied. Het lutherse Maagdeburg, belangrijke havenstad van 290.000 inwoners gelegen op de machtige Elbe, doemde weldra op aan de rechterzijde. Het is de achterliggende binnenhaven van Hamburg en via de Havel en de Spree heeft hij ook verbinding met Berlijn. De prachtige dom werd tijdens de oorlog nooit gebombardeerd. Niet dat Amerikaanse of Engelse bevelhebbers voor dergelijke druk op de knop te katholiek waren, doch enkel omdat dit punt diende als identificatie voor de bestemmingsroute Berlijn. Wie gooit er nu zijn routeplanner in stukken?

De baan was lang en vrij eentonig met weinig verkeer en een vlakke grijze lucht. Grote velden en bossen wisselden elkaar af, soms een zeldzame boerderij doch haast geen huizen te zien. Wel af en toe geluidspanelen of een verhoogde berm waarachter je een dorp met alles erop en eraan kon vermoeden. Het landschap gaf een indruk van weidsheid. Bij lage begroeiing was er vaak een afsluiting voor de bescherming van mens en dier, zoals ook gebruikelijk langs de Franse snelwegen. Ik worstelde in stilte verder met het verhaal van Kafka, voor zover ik niet soesde en de gids ons niet te veel om de oren sloeg met data, oorlogen en keurvorsten.

Berlijn ontstond in den beginne uit twee dorpen en zwelde vooral aan rond 1684 onder de toevloed van de Franse hugenoten. Die moesten duivels rap lopen om de inquisitie te ontgaan, want de brandstapel is zelfs bij vriesweer niet de ideale manier om rijstapen te gaan eten. Vandaar de “*boule de Berlin*”. Gewoon hetgeen onze zuiderburen het “*pain brioché*” noemen, en waarvan zij de cultuur uitdroegen. Ook vorken en lepels veroverden op die manier de streek waar voorheen gewoon met de handen werd gegeten.. De twee dorpen zijn rond Havel en Spree uitgedeind tot lengte- en breedterichtingen van 35 km. Sint Petersburg lijkt een stad in een park. Berlijn, met zijn 45 % echtscheidingen, is een stad in een bos dat waarschijnlijk meer bomen telt dan ons aller Zoniënwoud. Waar je ook kijkt: bomen en nog eens bomen. Een waar vogelparadijs.

Eindelijk kwamen we aan om 19.30 u. Met de reservatie in “*Unter der Linden*” was er iets mislopen en er waren ons ter vervanging kamers in het vlakbij gelegen vijfsterren hotel

“*Westin Grand*” toegewezen. Het was een kanjer van een gebouw aan de overkant van de laan en er was niemand die zeurde noch treurde. Met de “*big smile*” werden de valiezen uitgeladen en er was plots heel wat gekwetter. In minder dan geen tijd was iedereen op zijn kamer. De onze lag helemaal vooraan op het derde, met balkon en goed zicht op de Unter den Lindenlaan. Het verkeer was er rustiger dan je had kunnen verwachten. Vooral de achthoekige lounge van het hotel was indrukwekkend, met perfecte kleurenharmonie en enig zicht op de onderliggende en bovenliggende verdiepingen. We voelden ons zo thuis. Het avondmaal was om 20.30 u. voorzien aan de overkant, bij de verkeerde boeker, en de grote pint gleed naar binnen als een snelslee op een ijstobogan. Om 22.30 u. doken we het bed in. Het was donker en we waren moe van het niets doen. De dag was lang geweest.

Het nachtje daarentegen was niet van de langste. Na het ontwaken om 6.30 u. en een groots ontbijt van 21 euro, wachtte de bus die dinsdagmorgen op ons om 8 uur, voor bezoek van de *Reichstag*. In vroegere tijden was Unter den Linden gewoon een landweg van 50 m. breed. Pas later kwamen de grote gebouwen. Hitler deed de linden verdwijnen omdat ze hinderden voor zijn militaire parades. Het dichtbijgelegen hotel Adlon, opgetrokken in Art Deco, is het chicste van de stad en herbergt koningen, presidenten, diplomaten en mediasterren, hetzij voor het overgrote deel mensen die voor hun kosten door een of andere kas gespijsd worden en uit eigen zak de rekening niet moeten betalen. Met de bedenking in het achterhoofd dat een presidentiële suite bij Westin reeds 2.000 euro per nacht kost, worden wij duizelig bij veronderstellingen die slaan op neef Adlon. De stad huisvest ook nog een achterneef, hotel Hyatt, dat volledig afgesloten is voor indiscrete blikken en eerder lijkt op een *casbach*, en waarvan de prijslijst ook ogen uit hun kassen zou doen rollen. Voor ons misschien een volgende keer zo we inmiddels het grote lot winnen.

De zijstraat waar de Amerikaanse ambassade ligt was volledig afgesloten en militair bewaakt. Dan nog even de bocht rond de *Brandenburgertor* genomen en links afdraaiend kwamen we bij het Duits parlement. De lijn waar de muur stond was in de zwarte tarmac treffend afgetekend door twee rijen bruine kasseien. Links van het pand dat we zouden bezoeken waren tussen het groen kruisjes geplant, met de namen van de 70 slachtoffers van de muur. Het laatste was dit van de muur zelf die ook sneuvelde. Aan de overkant van de kruisjes was vroeger de ambtswoning van minister Göring. Na de brand van de Reichstag bleek dat er af de kelders een tunnel toegang gaf tot die ambtswoning. Wat een vreemd licht werpt op de vele vuurhaarden en de gebeurtenissen van de Kristalnacht.

Bij de ingang van de *Reichstag* stond reeds een grote menigte toeristen. Het zou lang aanschouwen zijn. Na raadpleging besliste gids Ferdi de morgen daarop terug te keren, teneinde het programma van de dag niet in het gedrang te brengen. Het was een wijs besluit. Bij het verlaten van het plein was er nog even aandacht voor het memoriaal van de parlementariërs, overwegend van rode signatuur, die onder het Nazi bewind in de concentratiekampen omkwamen.. Het was heel bijzonder: uitzicht leesteen, maar van brons, rechtstaande in de grond geplante onregelmatige stukken met op de rand de gegevens van de betrokkenen. Ontroerend in zijn soberheid. En alvorens weer op de bus te stappen voor een stadsrondrit werd nog even het Russisch memoriaal van de 17de junistraat, gelegen tussen de *Brandenburgertor* en de *Siegesäule*, aangedaan. Het lag in een Oost Duitse enclave in West Berlijn. In 1990 zagen we er een van de laatste indrukwekkende Russische militaire parades. Het is een mooi en evenwichtig monument, met op de hoeken de twee eerste Russische tanks die de stad binnentrokken. Het geheel misschien toch een ietsje bombastisch wegens zijn grootte, doch een bezoek loonde zeker de moeite. Dichtbij stond ook de gekende “Berlijnse

rakker” met “de roep naar de vrijheid”. Hetgeen vroeger de *Charlotten Allee* noemde, hetzij de grote ader dwars door Berlijn, heeft een totale lengte van 18 km.

De Siegesäule zelf, die midden het rond punt “*Großer Stern*” staat, hebben we wegens tijdsgebrek helaas niet bezocht. De 67 m. hoge zuil met de gouden godin van de overwinningen van 8,30 m. hoogte, schoenmaat 92 en een gewicht van 40 ton, kon via trappen en een onder de baan doorlopende corridor af twee kiosken bezocht worden en moet een weids uitzicht geven.

Inmiddels was het 10 uur en de lucht werd dreigender. Het beeld van de stad is er een dat “ademt”. Overal groen en ruimte. Tiergarten is een bebost park van 200 ha, hetzij 3 km lang en 200 m. breed, als een enorme groene long in het centrum van de stad. Na de oorlog stond er geen boom meer. Ze waren allemaal opgestookt tijdens de koude winters en Berlijn was grotendeels een onleefbare puinhoop zonder groen geworden. Alles werd weer beplant als vroeger, en de luister werd er niet minder om. Wandelen in en langs dit groot bos is best leuk en veilig overdag doch des avonds is er het aanbod van het Parijse *Bois de Boulogne*, hetzij niets nieuws onder de maan. Even verder rechts bij de Spree was er het *Schloss Bellevue* met een 20 ha park, dan het “slangengebouw”, een merkwaardig S-vormig kronkelend langgerekt pand, en hetgeen de Berlijners spottend de “zwangere oester” noemen, hetzij het architectonisch hoogst merkwaardig museum van de wereldcultuur. En om de rij af te sluiten, de toren van Daimler Benz, met de grootste beiaard van Europa.

Het rare aan Berlijn is eigenblijk dat het een dubbele stad is. Uiteraard is dit historisch gegroeid door de tegenstelling Oost West. Alles wat het Oosten had moest het Westen ook hebben, en in een zekere mate werkte dit ook omkeerbaar, zodat er voor ongeveer alles een dubbel is. Bij de verdeling van de stad namen de Russen het voortouw en behielden ze het historisch hart. Het Westen was het armere broertje doch in de ideologische strijd bekwam het alles wat het vroeg, om toch maar de ogen te kunnen uitsteken van de overburen van achter de muur. Niets was teveel en alles kon. Hadden ze gouden toiletten gevraagd ze zouden ze van grote oom van over de plas gekregen hebben. Toen de muur viel kwam daar abrupt een einde aan, zodat het Westen wel verzorgde maar dan toch al ietwat verouderde gebouwen had, en het Oosten hopeloos achterhaalde panden van voor de oorlog. Alle inspanning ging dan ook naar Oost Berlijn, dat voor een heel groot deel thans schittert als een juweel en waarvan nog heel wat in de steigers staat. De verliezers zijn weer de winners. In de volkse buurten is er evenwel nog heel wat te doen, en alleen al aan de graffiti kun je merken waar de demarcatielijn was.

We konden ook nog een oogje werpen op de gerestaureerde grote synagoog van Berlijn, indertijd aanleiding tot de “*kristalnacht*” van de bruinhemden. Het kwartier er rond was nog steeds vrij verloederd. Ook op het nieuw parlement, waarvan het park aan de overkant van de Spree lag en de brug de symbolische betekenis van het herenigde Duitsland had. Dan richting *Bebelplatz* naar de Kathedraal van St.- Hedwig. Volgens het verhaal kon architect Baumann van de koning maar nooit vernemen hoe het dak moest afgewerkt worden. Hij zei eens “zus”, en de dag daarop “zo”. Er was gewoon geen touw aan vast ter binden. Doodgemoedereerd trok hij een morgen nogmaals naar de koning die aan de ontbijttafel zat, met de vraag: “Sire, wat is het nu?”. Om van de lastpost af te geraken draaide de koning zijn tas op tafel en zei: “dit is het!”. Hoe dan ook, het is een heel mooi gebouw en de gelijkenis met een omgekeerde theepot werd treffend.

Hetzelfde plein herbergt ook het niet alledaags monument van de boekenverbranding door de nazi's. 20.000 stuks gingen in de vlammen op. Het werd een symbolische kijkkast onder je voeten, tot een diepte van 8 m. De dichtbij gelegen nieuwe barokke koninklijke bibliotheek is een kopie van deze van Wenen en, als niet alledaags feit, is ouder dan het origineel waarvan de bouw heel lang aansleepte.

Langs het plein waren trilboren aan het werk, met een kabaal van alle duivels. De gids had het niet onder de markt om de stem te verheffen, en moest zich bijwijlen schor schreeuwen. We zwenkten dan ook af richting Oorlogsmemoriaal, met vooraan zuilen en in het midden van het cirkelvormig monument een opening in het dak, waar vroeger de onbekende soldaat rustte. Hij is er niet meer en staat nu ergens voor een museum. In de plaats kwam een prachtige bronzen groep van de hand van Kate Kolwitz. In Berlijn verhuist letterlijk alles in functie van het regime en is het aanpassingsvermogen gerodeerd. De gids vertelde dat hij ooit achter zich wees om een gekend kasteel aan te duiden. Hij had het nog kortgeleden bezocht. Toen hij omkeek stond het er niet meer. Hij wreef zich de ogen uit doch geen Berlijner die daarvan schrikt of opkijkt!

Is daar ook nog het "*Palast der Republic*", een thans volledig verkommerd, met graffiti besmeurd en leegstaand uitgestrekt bouwsel van de tijd van Ullrich zaliger. Wellicht weet de overheid niet goed wat ermee aangevangen. Het is deels ontmanteld wegens het verwijderen van asbest, en was in betere tijden een proletarische tempel van sport en ontspanning. Zijn gouden ruiten bieden een schril contrast met de omgeving en je kunt er niet naast kijken. Mits enorme investeringen is er nog iets van te maken. Iets is wél verdwenen: het Keizerlijk Paleis, waarvan gapende wonden in de aarde nog de grondvesten blootleggen. Merkwaardig is dat Hitler er nooit verbleven heeft. Volgens Ullrich stond dit "decadent paleis" in de weg voor zijn paradeplein dat hierdoor groter werd dan het Rode Plein. Zal het Keizerlijk Paleis nog ooit weer uit het puin opstaan en verrijzen? Tijdens het middagmaal met onze laatste boterhammen konden wij erover nadenken.

Die dinsdagnamiddag was het de bedoeling hoog van de toren te blazen. Daarvoor was de *Fernseh Turm* van de *Alexanderplatz* heel geschikt. De betonnen constructie van 365 m., in gebruik sinds 3.10.69, heeft een prachtige lijn. De top beweegt 7 cm en de draaiende roestvrije bol van 4.800 ton en 29 m. doormeter is van Zweeds staal. Voor het restaurant: geen probleem, maar minstens 6 maand vooraf reserveren. De kijk galerij is op 203 m. met adembenemend zicht. Het was helder weer en we konden rondom de contouren van de stad in de verte waarnemen en evalueren hoe groot en hoe groen die wel was. De buitenrand heeft verschillende kunstmatige heuvels, al dan niet bebost. Het zijn afgedekte puinhopen die het oud leed en de stenen gebeenten verdoezelen. Bij gebrek aan beter werd in 1945 de stad manueel opgekuist door opgeëiste doch onbezoldigde vrouwen en hun kinderen. Dit werd vereeuwigd door de standbeelden van de *trummelfrau* en van het zoontje met een schop op de schouder. Schrijnende beelden. Later werd er een postzegel uitgegeven waarvan de toeslag zorgde voor een piepklein pensioentje voor de meest behoeftige dwangarbeidsters. De toren is echt prachtig en was bedoeld als antwoord aan West Berlijn om aan te tonen dat hun regime ook nog iets kon. En was ook best geschikt om heel ver over de muur te pottenkijken.

Daarna was er het bezoek aan de *Dom zu Berlin*, hetzij de *Marienkathedraal* van de protestantse bisschop. De kerk, gebouwd onder impuls van Willem II, wordt door de Berlijners ook wel spottend de mosterdpot genoemd. Uiteraard zou iedere gelijkenis louter toevallig zijn. Brandbommen vielen door de koepel zodat ze tijdens de oorlog uitbrandde doch ze is prachtig gerestaureerd en zeker de crypte, waar generaties Hohenzollern

keurvorsten en hun familie in praalsarcofagen liggen, vergt een vrij lang verblijf en is in haar genre enig.

Een wijze om te achterhalen of je in het oude West- of Oost Berlijn bent is nagaan of er trams rijden. Die kwamen enkel voor in het laatste. De reden is eenvoudig: alle stelpplaatsen lagen daar, zodat de westkant het moest rooien met bussen. Voor de trams is dit zo gebleven bij gebrek aan rails eenmaal de muur voorbij. Nog een zeldzaam verschijnsel in sommige straten: bovengrondse in diverse tinten gekleurde buizen. De olijke gids zei dat wie er kon raden tot wat die dienden recht had op een kus van Peter, de chauffeur. En dat we het niet moesten vragen aan de Berlijners, want dat we de meest gekke antwoorden zouden krijgen daar die het ook niet wisten. Daarmee waren de bakens gezet en lag de bal in het kamp van de dames. Het moet gezegd, ze hebben heel slecht geschoord. En niet zij alleen. En de gids maar zout in de wonde wrijven met “kijk, er liggen er hier weer, en ditmaal zijn het groene en blauwe”. En wij maar in het haar krabben en doen alsof we heel hard nadachten.

Na de *Berliner Dom* ging de bus de Spree over en hadden we zicht op de drie metershoge *moleculemannier* uit geperforeerd staal, die nattigheid voelden want ze stonden met de voeten in het water. De Amerikaanse gift was een leuk plaatje genre Walt Disney. Via de *Karl Marx allee* was de volgende halte het Sovjet Memorial in het Treptower Park. Het was het massagraf voor de bij de bevrijding van Berlijn 4600 gesneuvelde Russen. Het monument, dat voor een opfrissingbeurt in de steigers stond, is groots opgevat, mooi en evenwichtig met een heel open ruimte, en is een bezoek overwaard. Merkwaardig dat geen Russische monumenten in de kleurenfotogidsen voorkomen. Moeten de gesneuvelden ook nog gediscrimineerd worden?

Op weg naar *Check Point Charlie* liep de bus langs de *East Side Gallery*. Dit is een stuk muur van 1,1 km lengte dat in privé bezit is gebleven, en versierd werd door kunstenaars van over de hele wereld. Het probleem was die schilderijen op soms vrij ruwe beton te onderhouden. De eigenaar was daar niet voor te vinden, want te duur, en de stad wilde het ook niet doen, want ze was geen eigenaar. Het geheel verkommerde. Nu zijn gedeelten weer opgefrist doch er is helaas ook heel wat moois teloorgegaan.

De muur werd gebouwd in de nacht van 12 op 13 augustus 1961 en geen enkele Westerse geheime dienst wist iets af van de perfect geplande voorbereidingen. Alle straten werden in één nacht afgezet met versperring van prikkeldraad, merk Bekaert, en betonnen platen. De grensovergangen werden herleid van 81 naar 7... Pas later kwam stukje bij beetje de massieve hoge betonmuur met een lengte van 155 km, Die “*Antifaschistischer Schutzwall*” kronkelde overall middendoor of rond. Het schrikbarend schepsel was een Kafka op zijn best. *Check Point Charlie*, de controlepost op de verbindingsweg naar het Westen, is thans, hoe kan het anders, een museum van ontsnappingspogingen, routes en middelen, met knipsels, toestellen en uitvergroete foto's. Het vertelt de geschiedenis van dertig onzalige jaren. Heel wat beelden zijn schrijnend.

De bus ging verder naar Tempelhof, van de drie het enige in het Westen gelegen Berlijns vliegveld. Elf maanden lang blokkeerden de Russen de smalle doorgang van West Berlijn naar West Duitsland, en de door de Amerikanen ingelegde luchtbrug deed in die periode 212.621 vluchten op Tempelhof met goederen, wellicht militaire en burgerlijke. Daar staat trouwens het 2de grootste gebouw ter wereld. Het is onvoorstelbaar lang en er zitten 7 betonnen verdiepingen onder de grond. Het was geen koude maar een akelige ijzige oorlog! Tempelhof is thans hetgeen men noemt een *city airport*.

De terugkeer gebeurde via de *Kreuzberg*, en daar zie je nog het authentieke Berlijn van vóór de oorlog. Het werd zo goed als niet gebombardeerd en is nog steeds de verblijfplaats van artiesten, studenten en Turken. De *Kreuzberg* is met zijn 66 m. het hoogste punt van Berlijn, heeft mooie huizen en is een levendige rijkemansbuurt. De smeedijzeren balkons doen denken aan het Parijse Neuilly. De Turkse gemeenschap is er de grootste ter wereld. Trouwens, 36 % van de Berlijners heeft geen Duitse identiteitskaart. Verder ging het langs *Schöneberg*, gekend voor zijn "*millionenbauern*". Dit waren boeren die hun grond konden verkopen aan, voor die tijd, "waanzinnig hoge prijzen" en met hun geld haast geen raad wisten. Vandaar hun enorme kasten van huizen. Vanaf het *Rathaus* met zijn *freihedslocke* sprak Kennedy op het hoogtepunt van de koude oorlog de historische woorden: "*ich bin ein Berliner*". De hele tijd was het weer goed geweest. Het was reeds een lange dag met heel veel indrukken, en het restaurant Dalmatia wenkte. Bij terugkeer naar het hotel was het donker en de aanblik van al die lichtjes toonde ons een heel andere stad. Eenmaal op de kamer was het al niet meer zo vroeg en vielen we in een oeverloze slaap.

De woensdagmorgen was het vlug dag want de bus vertrok om 8 uur. We moesten de *Reichstag* in de vroegte halen. Onderweg zagen we nog één van de 3 overgebleven oorlogsbunkers die tussen de huizen waren opgetrokken, en in het geheel van het straatbeeld weinig opvielen. Hij werd gebruikt als discotheek en de wanden waren afdoende dik om alle geluidshinder te dempen. De uit 7 verdiepingen bestaande mastodonten in gewapend beton waren zo sterk gemaakt dat ze haast niet klein te krijgen zijn.

Eenmaal de bus af verdubbelde de tactisch ingestelde gids de lengte van zijn stappen om zodoende nog juist het publiek van twee andere bussen voor te zijn. We moesten zodoende maar weinig aanschuiven en je kon rustig naar de ingang kijken want het gebouw was niet ingepakt. Knappe jongens, die inpakartiesten, om dan achteraf reepjes stof als aandenken te verkopen. Het binnengaan zelf was andere koek: zoals in een vlieghaven werd je met de metaaldetector doorgelicht, en dit nam nogal wat tijd. De toezieners blafte me twee maal iets toe waar ik niets van begreep en was wellicht op zoek naar Bin Laden, want stem en gezicht stonden bars. Verder was er geen vuiltje aan de lucht, en konden we met de lift naar boven. De zon speelde in glazen koepel en hellend vlak. Spiegelpaddestoel, draaiend zonnescherm en reflectie van de projectoren waren als wonder van de techniek een surrealistische realisatie. Via krachtige lichtbronnen en weerkaatsing kon 's nachts een waaier van helle bundels op de bijzonderste monumenten gericht worden.

Om 10 u. waren wij verwacht in *Schloss Charlottenburg* met zijn gevel van even boven de 500 m. een van de langste gebouwen van Duitsland. Het kasteel werd genoemd naar koningin Sofie Charlotte, de gemalin van keurvorst Frederik III. Die overleed helaas voor het kasteel af was. De hoofdstad van de koning van Pruisen was toen evenwel *Königsberg* dat 600 km verder noordwaarts ligt, hetzij het huidige Kaliningrad van de Russische enclave gelegen langs de Baltische zee. Op de binnenkoer staat het ruitersstandbeeld van Frederik de Grote, zoals Frederik II zich liet noemen. Het was vroeger elders opgesteld en bij de verhuis kanteelde het in de *Tegelensee* waar het enkele jaren op de bodem sliep, alvorens zijn bestemming te bereiken. De diverse zalen waren een bezoek meer dan waard, vooral deze van de hoek waarvan het zicht zich in het park scheen te verlengen vielen op, doch de vrouwelijke gids kon zich enkel verhelpen in het Duits. Onze wakkere Ferdi had evenwel gezorgd voor een schriftelijke Nederlandse toelichting, wat alle leed verzachtte. Meest opvallend was de collectie Chinees porselein die de muren sierde, en bij zijn bezoekers moest onderlijnen hoe rijk en machtig de keurvorst, inmiddels gepromoveerd tot koning, wel was. Ook de kapel was

hoogst indrukwekkend met heel veel bladgoud en een arend die een reuzenkroon torste. De afwerking was vaak vrij overladen en de barok was qua kleuren ook eerder aan de donkere kant. Napoleon verbleef af en toe in het kasteel tussen 1806 en 1809. Het werd in 1943 tijdens een desastreus bombardement grondig vernield en na de oorlog in zijn vroegere luister heropgebouwd. Er waren nog diverse tentoonstellingen die we konden bezoeken mits het paswoord “*Aus België*”. Het middagmaal wenkte evenwel zodat we gezwind de *Luisenplatz* opzochten om in de *Luisenbrau* de Berlijnse aspergespecialiteit met een glas van de eigen bierproductie door te spoelen. Zalig. De bus zou weer om 13.45 uur vertrekken.

Op de bus werd door de gids nog op een en ander gewezen. Zo was er het diep meertje dat we langsreden en waar, volgens de Berlijnse spuiters, je bij hoge waterstand in het nabije hotel in de kelder kon “maatjes vangen met rattenvallen”. Ook Kawede, één van de grootste warenhuizen van Europa, reden we langs. Het heeft 21 liften en 44 roltrappen, en telt bij benadering 51.000 artikelen. In een vrij moment hebben we later even de 6de verdieping, die van de voeding, kunnen aandoen, met haar 200 soorten brood en 500 variëteiten worst. Ook reden we langs de in het hart van de stad gelegen *Zoologischer Garten* van 33 hectaren. Die telt, met zijn bijna 16.000 bewoners, de meeste diersoorten ter wereld, waaronder ook de zeldzame reuzenpanda's. Het was 14.30 u. toen we de *Potzdamerplatz* voorbijreden. Daar staat de oudste “*replico horloge met politieagent*” hetzij de eerste Duitse verkeerslichten. Toen die in werking gesteld werden, eind van de negentiende eeuw, was er een Franse schrijver met zienerstalent, die er in paniek zware kritiek op uitte en moord en brand schreeuwde met als zwaartepunt dat “dit het verkeer echt zou hinderen”. Het was ongehoord! De lichten werken nog steeds maar zijn veiligheidshalve toch wel ontdubbeld.

Die namiddag was er voor elk wat wils voorzien, zoals museum; vrije tijd of boottocht op de Spree, maar we kozen voor de zwerftocht met het openbaar vervoer, onder leiding van Ferdi die Berlijn kent als zijn broekzak. We waren de grootste groep. Vooraleer te starten moest onder impuls van de dames echter nog eerst de “*Operncafé*” aangedaan worden, in heel Berlijn beroemd voor de kwaliteit van haar taarten. Het bleek een voltreffer, zodat het moeite kostte om een half uur later de *U-baan* van de *Alexanderplatz* in te duikelen, richting *Bernauerstraße*. De muur liep er middendoor in de lengterichting, en kleine naakte stukken zijn bewaard gebleven, want de souvenirjagers klopten er het schilderwerk uit, zodat het blootliggend gietstaal je blind aankijkt als de tralies van een lugubere gevangenis. Op basis van ervaring “perfectioneerde” het regime van Ullbrich in de loop der jaren vier maal zijn “constructie”. Daarvan getuigt een afgesloten muurpand dat dienst doet als open museum. Met een wagen de panelen rammen ging niet want die waren in L vorm en de wielen van het voertuig kwamen dan op het horizontale gedeelte en verhinderden dat de gewapende betonstukken konden kantelden. Daarbij stond de muur een tiental meter op Oost Duits grondgebied, zodat de Vopo theoretisch al kon schieten “aan de grensovergang”. De dekstenen werden rond, zodat er geen greep meer was voor het werpen van een anker. De muur zelf werd ontdubbeld door een binnenmuur, waartussen bewaking met honden, en de binnenmuur zelf mocht langs Oost Duitse kant niet benaderd worden op minder dan 100 meter. De braakliggende grond, die vaak gepaard ging met afbraak van gebouwen, getuigt er nog van en lijkt op een gapende wonde in het stadsbeeld. Het systeem was cynisch, onmenselijk, ervaringrijk en geroedeerd.

Toen kwam de *Versöhnungs Kirche* aan de beurt. De muur zwenkte daar even af zodat hij in het DDR gebied kwam, wat vervelend was voor de dominee die aan de overkant van de straat op Westers gebied woonde. Even werd dit nog opgelost door af het Westen over de muur met luidsprekers te prediken, maar eenmaal de binnenmuur geplaatst werd de kerk, symbool van

de verzoening, voor niemand meer toegankelijk. Ze werd dan ook door het communistisch regime opgeblazen. De nieuwe kerk staat bol van de symboliek. De toegang gebeurt via een soort doorzichtig rond houten afsluithekken en de eerste muur die tevoorschijn komt is gegoten uit bakstenen brokstukken van de oude kerk. Die stenen hebben zeker een en ander te vertellen ...

Aan het eind van de straat stond ook nog het station Berlijn Noord, vroeger een belangrijke draaischijf in het treinverkeer en nu weer deels in gebruik, na jarenlange verkommering gezien de wereld ophield aan de muur. In heel de *Bernauerstraße* lag de geschiedenis zó voor het rapen en is er nog heel veel werk voor de boeg om de oude wonden te helen.

Nu namen we de tram zodat we Oost-Berlijn weer binnendrongen. Ons ticket was twee uur geldig als combi voor bus, U baan en tram. Het kostte 2,10 euro. De stad is ingedeeld in zones A, B en C, en enkel de verbinding A-C is dubbele zone en betaalt meer. Er bestaat ook een heel goedkoop ticket “korte afstand” voor maximum drie haltes van een willekeurig vervoermiddel. Op de tram zijn er twee belknoppen, een gewone en een voor kinderwagens of rolstoelgebruikers. Dan komt bij stilstand aan de deur een plateau uitgeschoven die verbinding maakt met het voetpad. Heel wat vervoermaatschappijen zouden daar met vrucht zaad kunnen van nemen.

Zo kwamen wij weer in de *Friedrichstraße* met haar kapot station en van daaruit ging het met nieuwe metrolijnen naar het handelscentrum van de *Potzdamerplatz* en haar collectie glazen handelskastelen. De gids herinnerde ons nogmaals aan die gekleurde buizen die op sommige plaatsen de ogen uitstaken. Ik had al gedacht aan pneumatische leidingen om iets te vervoeren en aan stadsverwarming met stoom of warm water, doch neen, dat was het niet. Drommels, wat een onmogelijke opgave! En dan zagen we er plots weer een: een man die een soort buideltafel op de buik droeg, met vleeswaren en eetbare spullen uitgestald op het plat vlak. Ferdi liet zich voor één keer niet bidden: het was een draagbare barbecue. Op ambulante verkopen werd door de stad een taks geheven per staande poot. Om de belasting te omzeilen was het hele santenkraam pootloos. Voor vindingrijkheid bestaan geen grenzen, maar wat dan als de warmte van de houtskool het te bont maakte?

Op de *Potzdamerplatz* is zo ongeveer alles etherisch, doorzichtig of zwevend, en dit in de overtreffende trap. De regels van de zwaartekracht lijken op te houden. Wellicht is ieder project een bekroond ontwerp en voor iemand die houdt van gewaagde constructies van staal, beton en glas, is het de “nec plus ultra”. Wellicht met rekeningen om van te duizelen, maar het uitzicht doet dat ook want het is enig. De grotere bouwsels zijn onder andere van Sony en van Daimler Benz, ingehuldigd in 1998. Lange tijd was het na de hereniging onbeslist of Bonn ofwel Berlijn het pleit als hoofdstad zouden winnen. Toen Berlijn uit de bus kwam verhoorderdvoudigde op die plaats de prijs van de grond. Beide mastodontenfirma's hadden er nog juist ervoor heel wat gekocht. Het vermoeden van voorkennis en het eraan verbonden schandaal kelderde de politieke loopbaan van bondskanselier Kohl. De gewone Berlijners vinden het handelscentrum te duur, zodat het overwegend draait op toeristen, buitenlandse zakenmensen, gezanten en vermogende bezoekers. Het volledige centrum werd opgericht in een tijdsspanne van 3 jaar. De bedenking van kenners is dat de gebouwen niet de nodige tijd hadden om zich te zetten. Van een halve cirkel toren vielen er heel wat van de bovenste ruiten uit, zodat het aangewezen was in de omgeving te wandelen met een stalen paraplu. De oorzaak was wellicht gewijzigde grondmechanica. Dit euvel werd evenwel inmiddels terdege opgevangen.

Als laatste punt ging het met de bus naar de *Kaiser Wilhelm Gedächtniskirche* van *Charlottenburg-Wilmersdorf*. Die werd door bommen zo zwaar beschadigd dat de senaat de ruïne wilde laten slechten. Een storm van verontwaardiging besliste er anders over. In gewaagde combinatie van oud en nieuw werd de gedachteniskerk ingekapseld tussen een donkerblauwe toren en een dito kerkschip, opgebouwd uit glasblokken. Het werd een geslaagd huwelijk. Het geheel straalt een stille harmonische schoonheid uit. De negentien eeuwen oude ruïne is vooral bekend voor haar kostbare mozaïeken, en binnenin zindert in de nieuwe kerk een vreemd licht en een onwezenlijke charme.

Het avondmaal was in de *Ratskeller* van Charlottenburg. Het was heel keurig en sloot een drukke dag af. Zoals de dag voordien hadden wij weer enige moeite met de weerbarstige kamersleutel die we, zoals achteraf bleek, te traag terugtrokken, en toen we de taptoe bliezen zonken we weg in een zalige diepte. De dag zat er meer dan op.

De donderdag stond Potsdam op het programma. Vroeg uit de veren, de zon scheen om 8 uur en het vertrek van de bus was gepland om 8.30 u., na een uitgebreid ontbijt. Aan het eerste kruispunt namen we de "avus". Dit staat voor "*Automobil Verkehr Übungsstraße*" hetzij een snelheidsbaan. Het was de eerste van de streek, in vroeger tijden gebruikt voor autorennen en aan de tribunes te zien nu nog af en toe geschikt bevonden voor motorwedstrijden. We reden richting *Wannsee*, hetzij de streek van de SS-er Heydrich, promotor van de "*endlösung*" voor de Joden. Het hele merengebied wordt bevoeid door de Havel en is heel geliefd door de Berlijners. Niet de Oost- maar de West Berlijners waren, weliswaar in een gouden kooi, gevangen zodat die prachtige waterrijke streek dan ook hun enig en daardoor aangewezen verlofparadijs was.

We zagen in de verte nog het mooie kasteel van Babelsberg, en in het midden van de brug bereikten we de grens tussen Berlijn en Potsdam, hetzij tussen het Westen en de DDR. Over de brug lagen evenwel nog enkele kleine westerse enclaves. De bewoners zaten al die jaren als het ware verkrampt "tussen vier muren". Prettig is wellicht anders. Potsdam is de Duitse filmstad en ziet er nu uit als een star met een enigszins vergrijsd kleedje. Alhoewel ze nog aan opfrissing toe is zie je toch een zekere allure en soms vergane grootheid. Daarvan getuigen, naast oude filmgebouwen en mooie panden, onder andere de *Nikolai Kirche* en het *Atlas* monument. Valt ook bijzonder in het oog hetgeen op het eerste zicht een Oosters moskeetje lijkt, compleet met groene koepel, gracieuze mozaïekarabesken en minaret, en in feite het waterpompstation van "Sans' Souci", het Versailles van Berlijn dat we zouden bezoeken, herbergt. Het optrekje van zeven paleizen gebouwd voor Frederik de Grote, beslaat 290 ha. Hij noemde het "*ma fanfaronnade royale*" en zei dat Latijn de taal was van de heren, het Frans die van de dames, en het Duits de taal voor de honden. Toen hij wenste te huwen deed hij voor de zoektocht beroep op de ervaring van zijn vader: ze moest mooi zijn en kunnen zwijgen. Tja, haast het kwadraat van de cirkel. De onmogelijke opdracht lukte en de adellijke dames kregen de linker vleugel toegewezen en hadden geen toegang tot de rechtervleugel van de heren. Aan de dokter zei de koning: "*U hebt zeker veel mensen naar de hemel geholpen?*" Die antwoordde gevat: "*zeker, maar minder dan U en niet met zoveel waardigheid*". Zelfs in de dood was hij een buitenbeentje, want ligt onder een platte steen begraven in het park naast de kleinere platte stenen van zijn elf hondjes. Zijn "*koninklijke opschepperij*" trekt sinds de val van de muur toch maar even jaarlijks vier miljoen bezoekers.

Ons bezoek werd geleid door Emilie, goede bekende van Ferdi. Haar eens horen lachen en je kan jaren van haar dromen. Nederlandse, zin voor humor en goede stem, behoorlijk onderlegd en om de haverklap een lachuitschieter die een vermoeden van aardbeving kon opwekken en

zelfs de bomen deed trillen. Potsdam is gesticht door de voor de inquisitie vluchtende Hugenoten, vertelde de gids, terwijl ze het voorbeeld gaf met het aantrekken van enorme sloffen waarmee we over de prachtige parketten vloeren moesten schaatsen. Er was een heel mooie inkomkamer, met een indrukwekkende Bacchus, je weet wel, die Indische bierdrinker, en merkwaardige zuilen uit stuur. Verder genoeg Rococo om af en toe uit je slof te schieten, en alle elementen die wegens enorme rijkdom een hebbelijk kasteel maar kan bevatten. Wat vooral opviel waren de klare, vrolijke en soms speelse tinten die heel wat minder zwaar op de hand waren dan Charlottenburg, en het verweven van de architectuur met de weidse tuinen, zodat je soms de indruk had buiten te zijn. De opvolging van de lokalen was vrij klassiek, met veel antichambres en werkkabinetten, en spiegels die de indruk gaven gebroken te zijn doch in feite een Venetiaanse specialiteit bleken. Ook de schrijfwijze van het koninklijk Pruisisch kasteel in 1745 gebouwd door Knobelsdorff, hetzij met accent tussen de twee woorden, staat bol van mystiek. Taalkundig moet daar een streepje tussen. Het Latijnse *sine* beduidde vroeger echter *met*, en hier zou het accent dat op *Sans* volgt naar de Middeleeuwen verwijzen en “*mutadis mutandis*” op een “*omgekeerde betekenis*” duiden. Een grote bundel hooi en een ketel water voor deskundigen is hier best op zijn plaats, want de discussie is nog niet afgerond. De koning zag het evenwel zó: zonder zorgen was voor de genodigden, en mét zorgen voor de bewoners van het optrekje. En gasten waren er soms heel wat: Voltaire beschouwde zich als een uitgeperste sinaasappel zo hij er een tijdje verbleef, en had de onhebbelijke gewoonte in privaat oneerbiedig over de “*sacré singe*” te spreken. De tuinen hadden “fluisterbanken”, en moesten die kunnen spreken ze zouden eindeloze romances en staatsgeheimen prijsgeven. De grote badkuipen van de water- en andere nimfen waren niet voor het verfrissen van vrouwelijk schoon maar dienden als drinkbakken voor de weledelgeboren koninklijke paarden. De “*gloriëttten*”, soort begroeide pergolakooien langs beide zijden van het kasteel, zijn heel merkwaardig en geven een speciaal cachet. Bij doorkijkplaatsen in de tuinen is er steeds iets merkwaardigs te zien. Zo ook een molen. Die hinderde de koning, maar de molenaar wilde hem niet weg en hield vol dat hij de eerste was. De hoge bomen van het park groeiden snel en deden weldra de windvang teniet. De molenaar deed toen beroep op “*het koninklijk gerecht*” en de rechter in de koning haalde het op de koning in de rechter, en gaf toe. Geen hoge bomen meer die de wind van de wieken wegielden. Althans zo vertelde de kwetterende gids.

Daar de keuken veraf lag van de woonvertrekken wordt de uitvinding van de warm houdende theemuts aan het domein toegeschreven. Bij de inval van het Russische bevrijdingsleger werd het kasteel vakkundig geplunderd doch later werd alles netjes aan de “DDR vrienden” teruggegeven.

Vlakbij ligt de *Friedenkirche*, het mausoleumkerkje dat naar Teutoonse traditie de grafstenen van de heersers bij het altaar wil. Die van keizer Willem I, de stichter van het moderne Duitsland, van Frederik III en van Willem II bevinden er zich. Deze laatste had een verlamde linker arm en een slecht karakter, en was woedend op zijn moeder Vicky, de tweede vrouw van Frederik III. Het gebeurde toen ook al eens in de beste families. Frederik II, hetzij Frederik de Grote, trok er zich zo te zien niets van aan en rust nog steeds in alle eenvoud bij zijn honden. De bidplaats heeft een hellend vlak ten behoeve van de rolstoel van de koningin van *Sans’ Souci*. Het fijn zetje van de bouwers bestond erin dat je eerst door een laag poortje moest en, koning, keizer of bedelaar, het hoofd voor het huis van God moest buigen om er binnen te komen.

In de 19de eeuw was er ook een wapenfabriek in Potsdam, bevolkt door stielmannen uit het Luikse. Hun voorwaarde was dat ze hun geloof niet moesten afzweren. Zo is de “*Pieter en*

Paiuluskerk” Rooms en van Belgische komaf. Die Walen toch: *paf paf paf* was en blijft hun roeping! Verder is er nog het *Hollandisches Viertel*, een wijk van 134 typische barokhuizen uit 1906, en uiteraard het onsterfelijk verhaal van de “10 *grenadiers burgemeester*” die de stadskas plunderde en uiteindelijk toch werd aangehouden, vooral gekend onder de titel van “*Der Hauptmann von Köpenich*”.

We waren al ruim over tijd voor het middagmaal, dat we namen in het dichtbije centrum, waar ook een obelisk en een stadspoort stond, en de Berlijnse asperges waren voortreffelijk. Het ging daarna richting Spandau. Mooie datcha’s wezen op een recent verleden. De statige citadel gaf zich pas over op 1.5.1945. Alsof die eeuwenoude stenen ergens schuld aan hadden werd ze ei zo na met de grond gelijk gemaakt. Ze ontsnapte aan het opblazen omdat de kans reëel was dat ook de oude sluis tussen Havel en Spree mee de lucht inging. Na de oorlog van 1870 diende ze voor het opslaan van de Franse oorlogsschade die bestond uit 5 miljard goudfranken. Onnodig te zeggen dat de oude rekening weer ter sprake kwam na het uitputtingsdébacle van 1918. Naast zware oorlogsschade moest het Duitse volk ook de 5 miljard terugbetalen, en bleef het vernederd en verarmd achter. De last was ondraaglijk en vormde de ideale voedingsbodem voor het opkomend Nazisme.

De toren is een baksteenrode oude mastodont van 186 trappen en eenmaal boven is het zicht prachtig. De lucht was bewolkt met als grondlaag blauw, opgefrist met wit dat soms overging in vaalgrijs. Je ontdekt zó dat van bovenaf gezien Spandau in feite één bos is, de oude kern niet te na gesproken. Een bomenrij met gelige bladen tekende een helle klad in het donkergroene landschap. Rondom zijn panden gelegen die dienen als musea of waar op heden op vrijwillige basis oude beroepen in uitgeoefend worden, zoals bvb. vioolbouw. Onze tijd was een ietsje krap toegemeten doch we hadden toch de kans om een paar lokalen te bezoeken.

De “persoonlijke gevangenis” van Albert Speer, minister van Bewapening, tot 20 jaar veroordeeld te Nürnberg en later gestorven te Londen, bestaat niet meer. Ze was een symbool van verdeeldheid, dicht bij de Citadel gelegen in de achtertuin van een klooster dat later werd opgedoekt. Volgens een beurtrol werd de steeds enige gevangene bewaakt, en het potsierlijke was dat de meubels niet ter plaatse bleven maar twee maal per maand allemaal moesten verhuizen om te verwisselen, in functie van de mogendheid van dienst. Te knotsgek om los te lopen, maar ja, in volle koude oorlog staat het niet op een frankske, als je maar kunt paraderen, militair stoer doen en zo mogelijk ergens een loef afsteken.

Het standbeeld van *Albrecht de Beer* vraagt ook even aandacht. Zijn naam, hetzij “*de beer*”, werd het symbool van Berlijn. Die moedige vechter gaat terug tot de Middeleeuwen en was betrokken bij de kruisvaarten. Wat hij daar uitspookte zal wel het daglicht niet verdragen en zal enkel Joost weten. Zodat we met gerust gemoed weer de Havel overtrokken richting Berlijn, of zo je wil uit de Engelse zone zaliger naar de Franse. Indertijd lagen mijnnevelden in de Russische. Kwam nog de Tegelersee waar het ruitersbeeld van de grote keurvorst tot 1952 op de bodem rustte, en zo ving de terugweg naar het hotel aan om 16.45 u. In het voorbijrijden nog een blik op de Berlijnse Universiteit, gesticht door de invloedrijke familie Von Humbold. Die heeft een enig domein aan de binnenhaven van de Tegel, met privaat voorouderlijk kerkhof, en bouwde in vervlogen tijden locomotieven in een pand opgetrokken in zeldzame industriële gotiek en nog steeds echt bezienswaardig. Haar imperium strekte zich evenwel ook uit tot verscheidene centra, warenhuizen, torengebouwen, opleiding van vliegeniers in de luchthaven van Tegel, en alles waar er een centje mee te verdienen viel. Het

restaurant “*Zur Nolle*”, in Belle Epoque stijl, volks en heel gezellig wachtte ons op om 18.30 u. en op een treffelijke tijd konden we onze slaapstede opzoeken.

De vrijdagmorgen was het vroeg dag geblazen. Op om 5.30 u. en aan tafel af 6.15 u., was het nog even aan de ogen wrijven. De bus vertrok om 7 uur, zodat de valiezenkoers tijdig werd ingezet. Het zou een lange dag worden. Aan het *Ernst Reuter* rondpunt vertelde Ferdi dat daar een jaar terug everzwijnen in familieverband een uitstapje deden toen de bus voorbijreed. Niet verwonderlijk met de nabijheid van het uitgestrekte Tiergarten stadsbos. Uren later hoorde hij in de radio dat er zich daar een everzwijn's getinte monsterfile had voorgedaan. Tussen Berlijn en de DDR lag het grootste shopping center en kant DDR het Russisch kerkhof met de Rode Ster. Wat verderop een groene heuvel. Het was een afgedekte puinhoop, en zeker niet de enige. Daarna volgde een grote doch vervallen en volledig leegstaande luchtmachtbasis. Ze oogde zielig, en was nog van ten tijde van het Oost Duitse leger. Ook de snelwegring rond West Berlijn wijst op vroegere tijden, toen Oost Berlijn moest verbonden worden met Potsdam waar de administratie was gevestigd en er noch per helikopter noch via de kortste weg door het Westen aansluitmogelijkheden waren. De geschiedenis liet haar sporen na.

Was dan nog de thriller van de gekleurde buizen. Ferdi was ons uitleg verschuldigd en moest op het matje. Eerst bekende hij kleur. Die dient enkel als identificatie aan welke maatschappij de buizen behoren, zonder meer. Het centrum van Berlijn is in grote mate een drijvend eiland tussen twee waterlopen. Alvorens degelijke grondvesten mogelijk zijn en het terrein bouwklaar komt hoeft eerst water te worden opgepompt en geloosd in de Spree, teneinde de grondmechanica te stabiliseren en de panden achteraf de nodige stabiliteit te bezorgen. Als buitenstaander kun je zo zoeken tot Sint Juttemis, alhoewel. Ja, we waren er echt dichtbij, maar geen dame had recht op de kus van de chauffeur. *Shade*.

Het ging vlot richting Maagdeburg en groepen eolische windturbines wuifden ons onvermoeid toe. Het leek een vrolijk wenken met hun drie armen met rode tatoeages. Af en toe stond er een met stramme gespreide wieken werkloos en bleekjes te grijnzen. Het landschap zag als een lappendeken van “toon op toon” groen afgelijnd door hoge grijze bewolking en stond in schril contrast met de witte 60 meter hoge betonmasten. Dan volgde Wolfsburg, dat onder aanvankelijk impuls van de *Führer* snel uitgroeide van een onbeduidend boerendorpje tot 150.000 inwoners, dank zij de VW vestiging van 200 km², hetzij de oppervlakte van het prinsdom Monaco, en een personeelsbezetting van 260.000, hetzij de grootste in Europa en de vierde op wereldniveau. Zo ik overdrijf is het in navolging van onze onvervangbare Ferdi.

Langs de snelweg is Duitsland weinig bewoond. De dorpen liggen verscholen achter aarden bermen, bosranden of geluidsplaat afzetting. Later dook de futuristische toren van Hannover op, stad van locomotieven en van “*Continental rubber*”. Het is een Hanzestad waar een rode draad doorloopt van 47 bezienswaardigheden. 76 % is er protestant, en op de belastingsbrief moet de beoefende eredienst aangeduid worden voor het correct innen van de verschuldigde bijdrage, waarna achteraf pondspondsgewijze verdeling van de geldpot gebeurt. Dan ging het langs het middeleeuws dorpje Hameln dat ongeschonden uit de oorlog kwam en zijn beroemdheid aan het verhaal van de rattenvanger uit 1384 te danken heeft. Volgens de legende vergaten de graanheren die te betalen voor bewezen diensten, en tijdens de mis speelde hij opnieuw blokfluit en deden de kinderen zoals de ratten het hadden voorgedaan: ze volgden hem. En verdwenen in de Weser, juist als de ratten. Van de 130 kwamen er twee terug: één blind en één doofstom. Je ziet: de tijden lagen toen ook al moeilijk voor rijke heren en slechte betalers.

Toen we de Weser vallei indoken had de hemel weer zijn grauw kleedje aangetrokken en was het spoor opgehoogd, net als de snelweg. Dit wees op onregelmatig debiet en op overstromingszone. We waren volop in het gebied van de gebroeders Grimm en de heuvelachtige streek leende zich best tot sprookjes. Zoals het brugkanaal 14 meter boven de Weser, dat Hannover met Munster bevaarbaar verbindt over een afstand van maar liefst 211 km zonder enige sluis. Of de *Porta Westfalica* met rechts van de Weser de *Bismarkturm* en links de helm van Willem I. Hetzij twee gekende handen op één buik. Het middagmaal viel tussen 12 en 13 uur en keerde kort, en even later prikten de helgele koolzaadbloemen ons in de ogen. We haalden de grens te Venlo om 15.30 u. De chauffeur vergaste ons op een film met schieten en knallen, echt iets voor twaalfjarigen, die zelfs geen dutje toeliet, en daarna volgde de keurige *Cirque du Soleil* en een voorstelling van *Circafrica* die een openbaring was en zeker de moeite loonde. De eenvormige grijze hemel werd weer dreigend doch ons mechanisch paard rook de stal en weldra kwamen we toe in de veilige Wevelgemse haven. De reis zat erop. Niet enkel de dag, maar de hele week was verrijkend, gezellig, lang en goed geweest.

2.7.2003 – Met dank aan Gabriël Kerckhof.

* * *